

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У ринкових умовах основна мета кожного суб'єкта господарювання, зокрема сільськогосподарського, полягає в одержанні прибутку для забезпечення розширеного відтворення та задоволення власних потреб. Але якщо аграрна сфера нині потребує порівняно більше ресурсів, особливо матеріальних і енергетичних при високій ризикованості ведення виробництва, то вкладення капіталу в переробку продукції й агросервісне обслуговування, має менший ступінь ризику і забезпечує більший прибуток, ніж виробництво сировини, а оптова й роздрібна торгівля продовольчою продукцією має швидкий оборот капіталу і більшу віддачу фінансових ресурсів. Тому сільське господарство може розраховувати на успішну діяльність якщо не лише виробляє сільськогосподарську сировину, а займається її переробкою та постачальницькою і збутовою діяльністю.

Необхідність підвищення економічної ефективності аграрних підприємств і встановлення прямих зв'язків із ринком енергетичних ресурсів зумовлює формування сільськогосподарськими товаровиробниками своїх кооперативних підприємств з виробництва і збуту відтворювальних, альтернативних видів пального, зокрема рослинного походження. Проте невеликі за розміром, до того ж фінансово нестійкі, підприємства не можуть організувати високоефективне та якісне виробництво біопалива, яке вимагає комплексної механізації, автоматизації, контролю якості, високого рівня завантаженості обладнання. Виробництво такого рівня може бути організовано в кооперативі виробників аграрної продукції і здійснюватися як в інтересах членів кооперативу, так і для задоволення потреб інших споживачів.

Становище із забезпеченням сільськогосподарських підприємств альтернативними видами пально-мастильних матеріалів ускладнюється й ситуацією на світовому ринку аграрної продукції та нафти. Зростання цін на сільськогосподарську продукцію, що є сировиною для виробництва біопалива, не сприяє швидкому розширенню ринку для цих видів енергетичних ресурсів.

Провідні вчені Європи визначають кооперацію як ефективнішу альтернативу вертикальній інтеграції в економіці [19]. Слід зазначити, що в країнах східної

Європи кооперативи, як правило, є горизонтальними інтеграційними угрупованнями. У країнах з розвиненою ринковою економікою, навпаки, кооперативи — вертикально-інтегровані підприємства [20].

Значний внесок у формування методологічних і методичних основ кооперації в АПК зробили такі вчені як А. Анциферов, М. Балін, Ф. Горбонос, В. Зіновчук, Г. Іваницька, Є. Лізунков, Л. Молдаван та ін [1—15]. Проблеми сільськогосподарської кооперації та шляхи їх розв'язання досліджували М. Гриценко, М. Малік, В. Пулім та інші [16]. Поглиблені теоретичні дослідження, вивчення й узагальнення світового досвіду, висновки та обґрунтовані рекомендації вчених не сприяли значному поширенню кооперативного руху в аграрному секторі економіки України. Очевидно, що жодна з наукових праць, незважаючи на наукову і практичну цінність, не може претендувати на остаточне вирішення тих або інших проблем. Це стосується й вивчення питань з виробництва альтернативних енергетичних ресурсів і забезпечення ними сільськогосподарських підприємств.

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування такої форми як сільськогосподарські кооперативи для забезпечення аграрних підприємств альтернативними пально-енергетичними ресурсами, у тому числі рослинного походження.

Особливість і переваги кооперації сільськогосподарських підприємств полягають у тому, що інтеграторами тут виступають сільськогосподарські товаровиробники, а між кооперативом і його членами господарські відносини будуються на засадах партнерства. Це дозволяє підвищити прибутковість виробництва й реалізації пального і побічних продуктів його переробки.

Вертикальна інтеграція у формі кооперативів з виробництва пального економічно вигідна і кінцевим споживачам енергетичних ресурсів, оскільки вона сприяє зниженню роздрібних цін на вітчизняному ринку.

Світовий досвід переконує, що найбільших успіхів у цьому напрямі досягли в США, де 60 % заводів з виробництва етилового спирту належать фермерам. Через кооперативи постачається і значна частина пально-мастильних матеріалів (у США — 44 %, у Фінляндії — 40 %).

Входження сільськогосподарських товаровиробників у таку галузь як енергетична шляхом створення своїх кооперативних формувань посилює їх економічний стан та енергетичну незалежність. Шляхом кооперативного об'єднання вони можуть створювати свої регіональні представництва на внутрішніх і зовнішніх ринках пального. Через свої кооперативи виробники можуть контролювати ситуацію на ринку, без посередників мати ділові стосунки із споживачами моторного палива, виробленого з власної сировини на власних підприємствах. При цьому значно нівелюється проблема міжгалузевого ціноутворення, оскільки члени кооперативу самі впливають на формування цін у процесі руху продукції від сировини до готової продукції.

Між кооперативним переробним підприємством і виробниками сільськогосподарської сировини, які є його членами, не виникає комерційних відносин. Кооперативне підприємство з виробництва біопального не закуповує у своїх членів рослинну сировину, а вона передається їм для переробки і реалізується від їхнього імені. При цьому спочатку встановлюються попередні ціни на передану сировину, а наприкінці фінансового року виручка від продажу продуктів переробки за мінусом витрат розподіляється серед членів кооперативу у вигляді кооперативних виплат, які додаються до попередніх цін, що були виплачені їм за сировину, як надбавки до цих цін. Готова продукція — моторне пальне — кооперативи поставляють своїм членам також за собівартістю, тобто до цін оптових закупок додаються лише витрати на переробку сировини та транспортування продукції.

Ефективність вертикальної кооперативної інтеграції зумовлюється її особливістю системи оподаткування кооперативних виробничо-маркетингових вертикальних структур. Кругообіг капіталу в їх межах у вигляді сировини, готової продукції (пального) та побічних продуктів (сухий корм для тварин, гліцерина маса, вуглекислий газ тощо) без виходу в зовнішнє середовище не оподатковується. Це зумов-

лено неприбутковою природою сільськогосподарських кооперативів. Кооперативи є продовженням основного виробничого ланцюга своїх членів і здійснюють свої функції щодо них на засадах собівартості або близьких до собівартості. Це означає, що всі надходження кооперативів після компенсації своїх витрат перераховує у вигляді кооперативних виплат і виплат на пайовий капітал своїм членам. Завдяки цьому значна частина коштів, яка через систему оподаткування вилучається у процесі руху сировини від виробника до переробної кампанії й далі, повертається до членів кооперативу, що сприяє зміцненню їхнього економічного становища (рис. 1; 2).

Застосування першої схеми виробництва біопалива та його сумішей з нафтовим паливом дозволяє отримати його за ціною:

$$ВСП = ВВП + ВДП + V_3 + П_3 + ПДВ_3 \quad (1)$$

де $ВВП$ — вартість біопалива; $ВДП$ — вартість дизельного пального, що необхідне для приготування сумішевого пального; V_3 — виробничі витрати на приготування сумішевого пального; $П_3$ — прибуток нафтотрейдерів; $ПДВ_3$ — податок на додану вартість, який сплачує нафтотрейдер.

Вартість дизельного біопального становить:

$$ВДП = V_1 + \Phi\Pi + П_1 + ВС_2 + V_2 + ПДВ_2 \quad (2)$$

де V_1, V_2 — виробничі витрати відповідно виробників сільськогосподарської сировини та підприємств з виробництва дизельного біопалива; $\Phi\Pi$ — фіксований сільськогосподарський податок; $ВС_2$ — вартість сировини, яка необхідна для виробництва біопалива; $П_1, П_2$ — прибуток, відповідно сільськогосподарського підприємства та підприємств з виробництва біопалива; $ПДВ_2$ — податок на додану вартість, який стягується з виробника біопалива.

З урахуванням рівняння (2) вираз (1) набуде вигляду:

$$ВСП = V_1 + \Phi\Pi + П_1 + ВС_2 + V_2 + ПДВ_2 + ВВП + V_3 + П_3 + ПДВ_3 \quad (3)$$

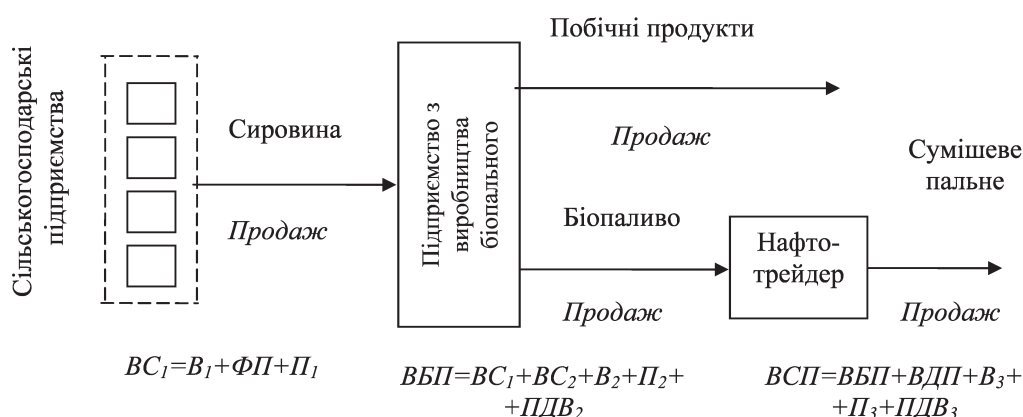
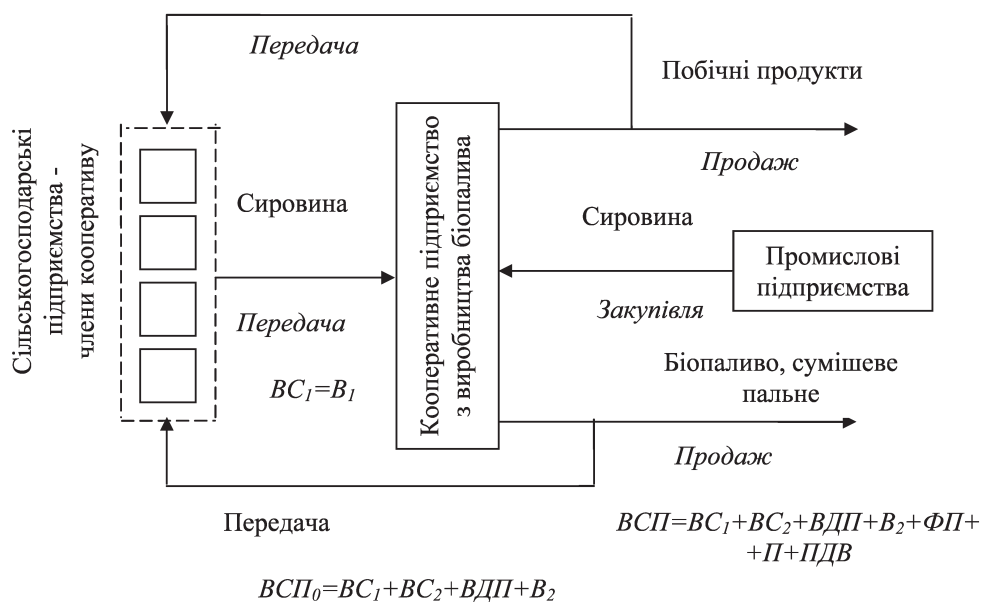

Рис. 1. Схема руху матеріальних і фінансових потоків при виробництві біопалива

Рис. 2. Схема руху матеріальних і фінансових потоків при виробництві біопалива в кооперативних вертикальних структурах

Застосування кооперативної схеми виробництва дозволяє досягнути вартість сумішевого пального за такими цінами:

для власного споживання:

$$BCP_0 = B_1 + B_2 + B_3 + BC_2 + BДП \quad (4)$$

для продажу на ринку

$$BCP_K = B_1 + B_2 + B_3 + BC_2 + BДП + П + ФП + ПДВ \quad (5)$$

Таким чином, члени кооперативу отримують сумішеве паливо, дешевше на величину (Δ_0):

$$\Delta_0 = ФП + П_2 + П_3 + ПДВ_2 + ПДВ_3. \quad (6)$$

Зовнішні споживачі будуть отримувати сумішеве паливо за меншими цінами на величину (Δ_K):

$$\Delta_K = ПДВ - (ПДВ_2 + ПДВ_3) + П - (П_2 + П_3) \quad (7)$$

Можливо створення кооперативів і для придбання, будівництва та спільного використання автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій з метою забезпечення власної техніки скрапленням природним газом. Аналогічну схему можна запропонувати і для забезпечення сільськогосподарських підприємств скрапленням природним газом (СПГ) як моторного палива (рис. 3). Як бачимо з рис. 3, вартість СПГ для членів кооперативу зменшується на величину прибутку та податку на додану вартість.

Розвиток сільськогосподарських кооперативів із виробництва відновлюваних джерел енергії, тобто пального рослинного походження, у формі агропромислової інтеграції може розвиватися в Україні як за рахунок власного капіталу сільськогосподарських товаровиробників, так і за рахунок залучення матеріальної бази переробних, агросервісних та інших підприємств АПК або промисловості.

Мотивами, що можуть спонукати сільськогосподарських товаровиробників прийняти рішення щодо

асоційованого членства у створюваному кооперативі з виробництва альтернативного пального, є:

забезпечення енергетичними ресурсами товаровиробників за прийнятними цінами;

можливість одержувати прибуток не тільки від виробництва сільськогосподарської продукції, а й від подальшої її переробки та реалізації;

переваги від координації дій та великомасштабного виробництва;

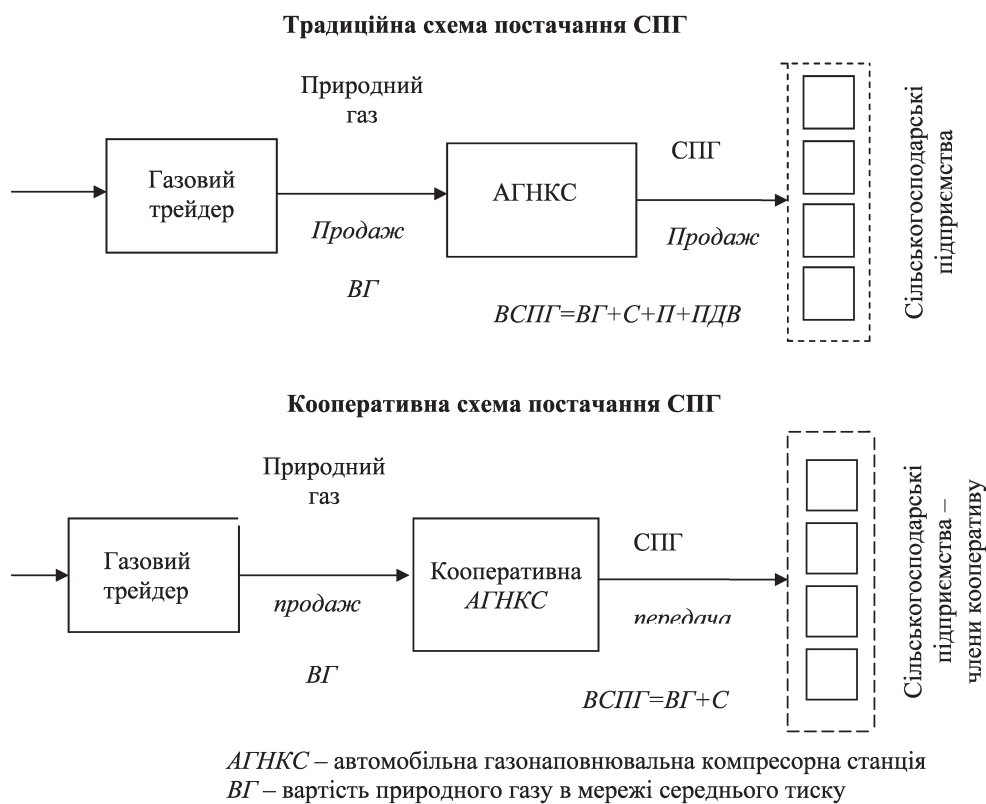
зміцнення власних позицій на ринку та вихід на нові ринки, у тому числі й міжнародні;

вигода від уникнення конкуренції між собою;

забезпечення гарантованого збуту рослинної сировини.

Якщо підприємство з виробництва біопального стає кооперативним, то сільськогосподарські товаровиробники — члени кооперативу зобов'язані поставляти йому вироблену сировину в обсягах, що становлять більше половини вирощеного урожаю (ст. 11 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію») [17]. Отже, зміна юридичного статусу переробного або агросервісного підприємства на кооперативний забезпечує завантаженість їх виробничих потужностей.

Існує об'єктивна необхідність формування обслуговуючих кооперативів із забезпечення сільськогосподарських підприємств паливом. Розглянемо ефективність цієї форми господарювання на прикладі ПОП «Вікторія» Новобузького району Миколаївської області. Аналіз динаміки цін на енергоносії показує, що перспективним видом моторного пального з гарантованим економічним ефектом є природний газ. ПОП «Вікторія» використовує до 400 тонн дизельного пального на рік. Річна потреба в газоподібному паливному (при переведенні техніки на газоди-

Рис. 3. Схема руху матеріальних і фінансових потоків при забезпеченні постачання природного газу як моторного пального

зельний цикл) становить 265,6 тис. м³. Максимальне добове споживання СПГ – 1771 м³. Очікуване річне зменшення витрат на пальне – 761 тис. грн (за цінами на листопад 2007 року).

Для заправки техніки СПГ можна доставляти за допомогою пересувних газових заправників (ПАГЗ) з АГНКС, яка розташована в м. Новий Буг. Зменшити вартість газоподібного пального можна шляхом будівництва власної АГНКС. Останній варіант потребує значних інвестицій.

Реалізація першого рішення потребує інвестицій в сумі близько 850 тис. грн і майже 1500 тис. грн – при будівництві власної АГНКС, наприклад, М-45. Останній варіант дозволяє зменшити витрати на пальне й одержати прибуток від реалізації надлишку СПГ іншим споживачам на загальну суму 914 тис. грн.

Дослідження показали, що підвищити ефективність проекту можна шляхом створення обслуговуючого кооперативу. Це дає змогу зменшити інвестиційні витрати кожного підприємства – члена кооперативу. Потенційними партнерами можуть стати ПОСП «Золота Нива» та ПОСП «Червона Баштанка», які можуть створити кооператив і побудувати АГНКС, наприклад М-60, для забезпечення власної техніки газоподібним паливом. У розрахунку на одне підприємство обсяг інвестиції дорівнюватиме 854 тис. грн при річному економічному ефекті 858 тис. грн. Кооперативна АГНКС зможе забезпечувати підприємства – члени кооперативу

за ціною орієнтовно 1,3 грн/м³, замість 1,8 грн/м³ [18]. Зручне розташування заправного комплексу дасть змогу зменшити витрати й на транспортування СПГ за допомогою ПАГЗ. Терміни окупності інвестицій за варіантами становлять відповідно 1,1; 1,6 року та один рік.

Висновки. Формування кооперативів сільськогосподарських підприємств паливно-енергетичної спрямованості дає змогу зменшити собівартість пального, яке виробляється з рослинної сировини. Організація заправки сільськогосподарської техніки кооперативними АГНКС дає змогу зменшити собівартість СПГ (на 20–30 %), зменшити витрати на пальне майже втричі та підвищити рентабельність ведення господарської діяльності. Створення кооперативів для забезпечення паливом сільськогосподарських підприємств є перспективним напрямом в агробізнесі.

Список літератури

1. Горбонос Ф.В. Кооперація: методологічні і методичні основи. — Л.: ЛДАУ, 2003. — 264 с.
2. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: Навч. посібник / Зіновчук В.В., Черевко Г. В., Горбонос Ф.В. та ін. — К.: Вища освіта, 2001.— 215 с.
3. Економіка підприємств: Навч. посібник / Черевко Г.В., Горбонос Ф.В., Іваницька Г.Б., Павленчик Н.Ф.; За заг. ред. Г.В. Черевка. — Л.: Априорі, 2004.— 384 с.
4. Лізунков Є.М., Горбонос Ф.В., Черевко Г.В. Концепція розвитку сільського господарства в західному регіоні країни. — Л., 1993. — 48 с.

5. Горбонос Ф.В., Черевко Г.В., Лізунков Є.М. Організація кооперативних взаємовідносин в сільському господарстві. — Л.: ЛДСГІ, 1995. — 23 с.
6. Лізунков Є.М., Горбунос Ф.В. Кооперативна система організації сільськогосподарського виробництва в Україні: Рекомендації щодо створення. — Л., 1995. — 27 с.
7. Черевко Г., Горбонос Ф., Савицька О. Фермерська кооперація у розвинутих країнах // Економіка України. — 1994. — №11. — С. 69—74.
8. Черевко Г.В., Горбонос Ф.В., Щербатий М.В. Економіко-технологічна модель кооперації в АПК // Економіка АПК. — 1998. — № 11. — С. 20—25.
9. Черевко Г.В., Горбонос Ф.В., Павленчик Н.Ф. Роль кооперації у розвитку аграрних відносин в Україні // Економіка АПК. — 2000. — №11. — С.16—19.
10. Горбонос Ф.В., Павленчик Н.Ф., Принципи організації й діяльності кооперативу // Вісник ЛДАУ: Економіка АПК. — 1998. — № 4. — С.136—138.
11. Горбонос Ф.В., Іваницька Г.Б., Кооперативні відносини в агропромисловому комплексі Львівщини // Вісник ЛДАУ: Економіка АПК. — 2000. — № 7. — С.99 — 109.
12. Горбонос Ф.В., Янишин Я.М., Іваницька Г.Б. Вдосконалення економічних взаємовідносин як напрям розвитку агропромислової інтеграції // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Вип. 2 (26). Т. 2. — Миколаїв, 2004. — С.77 — 82.
13. Горбонос Ф.В., Березівський П.С. Розвиток інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі Львівщини // Науковий щорічник товариства економістів сільськогосподарства і агробізнесу. — Т. 2. — Варшава, 2000. — С. 181—187.
14. Горбонос Ф.В., Тесленко Б.М. Кооперація в агропромисловому комплексі // Реструктуризація економіки та інвестиції в Україні: Матер. міжнарод. наук.-практ. конф. — Чернівці, 1998. — С. 48—50.
15. Молдаван Л.В. Організаційно-правові та економічні основи участі підприємств АПК у формуванні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / В кн. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. — К.:ІАЕ УААН, 2001. — С. 257—264.
16. Гриценко М.П., Малік М.Й., Пулім В.А. Сільськогосподарська кооперація: проблеми, шляхи розв'язання // Економіка АПК. — 2007. — №1. — С. 51—58.
17. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України // Бухгалтерія у сільському господарстві. — 2001. — № 2. — С. 1—30.
18. Гавриш В.І. Оцінка ефективності застосування автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій у сільськогосподарському виробництві // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв: МДАУ, 2006. — № 4(38). — С. 66—71.
19. Hanf J.H. Supply Chain Networks: Analysis based on strategic management theories and institutional economics // How effective is the invisible hand? Agricultural and Food Markets in Central and Eastern Europe: Edited by S. Brosig and H. Hockmann. — IAMO, 2005. — P. 214—228.
20. Kyriakopoulos K. Agricultural Cooperatives: Organizing for Market-Oriented // IAMA World Congress VIII, «Building Relationships to Feed the World: Firms, Chains, Blocks». — Punta Del Este, 1998. — P. 15.

УДК 631:338.53

О.А. Козаченко,

аспірант,

ННЦ «Інститут землеробства УААН»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ДІЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Нині українські підприємства здійснюють свою виробничо-комерційну діяльність в умовах мінливості й нестабільності ринкового середовища, ризику та невизначеності. Відтак посилюється значення цілеспрямованого управлінського впливу на адаптацію підприємства до умов зовнішнього середовища, використання чинників виробництва (ресурсів) відповідно до економічних можливостей, підвищення ефективності господарювання.

Визначальним елементом у системі управління підприємством є об'єкт управління, який може виступати у двох формах: виробниче підприємство (сукупність його виробничих засобів) або безпосередньо виробничий процес (виробнича система). В умовах трансформацій об'єкти (процеси) зазнали суттєвих змін і зумовили адаптацію до них управлінських підсистем і сутності управлінської діяльності. Якщо раніше управління на підприємствах зводилося, в основному, до кадрового менеджменту й керу-

вання технологічними процесами, то тепер управління потребують всі етапи процесу виробництва і реалізації продукції. Завданням менеджменту стає також управління ефективністю управлінської та творчої праці. Відповідно з'являються нові функції, виконання яких потребує специфічних методів та інструментів реалізації, що в сукупності формують механізм управління. Його слід розглядати як певну систему відносин, у тому числі й управлінських, яка забезпечує цілеспрямований розвиток підприємства і включає в себе такі елементи:

- регулюючу підсистему (суб'єкти управління);
- взаємодію (управлінську діяльність / процес);
- систему об'єктів управління (виробничі процеси та процеси реалізації).

У цій системі суб'єкт управління визначає певні суспільні відносини, через які реалізуються численні прямі та зворотні зв'язки між об'єктами й суб'єктами управління [1, с. 55].